

Systematiskt register:

Några uppgifter om Jöns Bengtssons liv. Allmänt från Bessinge: kreaturen, betesmarker, vattningsställen, bäckhästen, skydd mot "döllighet"; - ~~Issnurra.~~

- Sida*
A:e 5. Jättekast mot Långaröds kyrka.
I:j 6. Gåtor.
J:e 7. Fästmansgåvor.
K:e 8. Träskor.
K:f 9. Lekar: "Blåsa Boel bak". "Slå ihjäl tröll".
L:d 11 "Havrebokar", sädd då dessa slog ut.
M:e 12. Länberedning och brydestua.
N:a 18 Juladocka. Julagille.
N:b 19 Pige gille i fastan.
N:d 19 Drängagille Mickaeli.
R:c 20 "Gungebacken": nöjesplats.
T:a 21 Bygge: rese gille.
U:a 23 Sysselsättning om vinterkvällarna. Belysning.
U:c 24 Ostahus.
U:e 26 Ostning.
U:f 25 Kärning.
U:l 27 Virke till träslöjd.
28 Öknamn fr. Bessinge.

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2.

Levnadsbeskrivning

Jag var i hemmet tills jag var 20 år. Jag kommer ihåg, hur min bror och jag hjälptes åt med de olika göromålen och hur han lagade och gjorde redskap, då jag var ute och skar hackelse i skärekista. Det var då vi "uttorskat" , då skulle man skära både om kvällarna och regniga dagar, då det inte gick uträtta annat arbete. Jag var femton år, då jag "hålade ut" de första träskorna och det var åt mamma. Jag stod då och arbetade med en rörsked ute i själva porten, medan min bror snickrade i huggehuset.

Då jag var 20 år for jag till Vallarum, Frenninge sn. och lärde mig träyrket hos en snickare där. Jag fick betala 50 Rdr. för att jag slet ett helt år.

1866 skrevs stället här till mig och följande år tog emot det med grödan och allt. och satte mig i

Levnadsbeskrivningoch allmänt om
Bessinge.

skuld. Innan hade jag tjänat. 1868 gifte jag mig från Huggelseke, Hörby sn. 1877 dog min far. På de sista tio åren hade jag "gnott ifrån mig" skulden. Jag hade då betalt far, innan han dog. Med "kvingan" hade jag 3500 kr. och var ju detta en god hjälp. Här var inte mycket odlat, då jag började, för det stod vatten på stora områden. Men så torrlade vi "Rödekärr", och så fingo vi tillfälle odla. Jag odlade också vid söndra sidan.

Kreaturen kunde vi få driva ända till en fjärdingsväg två gånger om dagen: 7 - 8 f.m. och 4 - $\frac{1}{2}$ 5 e.m. För det mesta togo vi ungdjuret med, för de "halade" ofta. Det var sju "led" (grindar) på vägen dit. Skulle kreaturen stanna ute så gick det ju bara 8 timmar mellan mjölkningen ena gången och 16 timmar andra, så kalvkorna måste vi ju alltid taga hem eller behålla dem hemma.

Bröt de kvimblad eller annat stål, skulle detta slås i skamlarna som skydd mot "skarn o döllighet". Pysslingar skulle va liason "tröll o oanständigheter!"

Vid "västra Kurra " och "östra Kurra" gingo kreaturen och drucko. Där är säkert jorden körd därifrån för att få vattensamlingar. Däremellan kunde "bäcka-

Kreaturen.

L. e.

S. 4.

Vattningsställe

2423

LENNÉ UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

43.

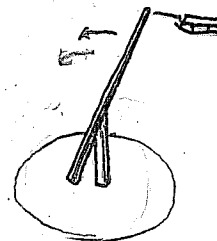
A: f.

hästen" trivas och hålla sig mycket förr i riden.

I mina glyttaår rann vattnet över vägen inemot Kölleröd. och hela "västra mosse" och marken däromkring låg om vintern i en stor is. På Ola Jens äng satte de upp en "snurra" på isen. En lång stång på en 7 - 10 ånlar lång stång fästes på en stolpe, som drivits ner genom ett hål i isen. Vid stångens längre ända fästes ett tre alnar långt rep och i detta en kälke. På söndagarna samlades ungdomarna, flickorna fingo sitta på kälken och drängarna drogo fortare och fortare, så att töserna ble så "örda" /yra/ att de fingo kräka. För att inte halka på isen slogo de spikar i tofflorna

R: c.

Issnurra.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2423

alt
5. Feb.

Prof. Dr. W. Richter

Prof. Dr. J. Lantto förs Bergström
Född 1844

Skara
Fosta
O. Palmgren

"Jättekast mot Långaröds kyrka"

"Jättekast."

Då Långaröds kyrka skulle byggas, såg jät-
tarna detta med förargelse. En jättekvinna tog då en väldig
sten i sitt "hosseband" och slungade den mot kyrkan men sik-
tade fel, så den hamnade i Önnköping. Då tog hon en till, men
denna flög iväg för långt och blev liggande i Hänsät.
Konstigt är, att var gång stenarna lukta nybakat bröd vända
de sig.

2423

J. J.
6.

Gåtor:

Fyra löberlattingar

Två brunbattingar

En schvissvass och en tuggebuss. Va ä dä?

(Hjulen, hästarna, piskan och körkarlen).

Där stod en hund på Viborgs slott. Han "ljödde" så titt
han hörde så vitt. Ja har sagt är hans namn (detta säges
fort) Vad heter han då?

(Sagt).

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Jie

7

Fästmansgåvor

Den karl, som var litet "händelig" (händig) gjorde förr själv t.ex. ett skätteträ, torskel (klappträ) en riva eller något liknande och gav "sin tös". De som inte kunde själva brukade beställa hos någon annan eller köpte någon småsak på marknad eller av kringvandrande handlande alltefter råd och lägenhet.

Fästmansgåvor

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

He.
8.

Träskor

I min ungdom hade pigor och fruntimmer alltid träskor med breda mässingsjordar, som voro "prenodade". De hade träskor på vid skilda tillfällen t.ex. då de gingo i byn med mjölk och många hade dem på, då de gingo till kyrkan. Då hade de nyskurat dem och svärtat dem.

Karlarna hade även träskor, men hade de mässingsjordar voro de blott hälften så breda och ej "prenodade".

Träskor

Skåne
Frosta
O. Sallings

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2423

U. N. Richter
Ber. nr 7. Jantzen & Bengtson

Kif.
B. a.
9.

"Blåsa (slå) Boel bak".

"Blåsa Boel bak "

Över spisen var en paltstång uppspikad, och vid sidan var fäst en järnklämma, i vilken torra stickor fastsattes och tändes. Därunder hade man ett kärl med vatten, som bränderna föllo ner i. Detta var den vanliga belysningen förr för länge sedan. - I paltstången bands ett rep eller tjockt snöre, båda fötterna band däri, ett brinnande ljus sattes ett stycke därifrån, och så skulle man gå på händerna med huvudet vänt mot ljuset och ryggen mot paltstången och söka släcka ut ljuset. Ju längre bort man kom, desto högre kom kroppen, och det var svårt hålla balansen. Man hurrade då gärna runt, och då blev det roligt bland åskådarna. - Sådana "lekar" roade man sig med och hittade på vad man kunde under de långa vinterkvällarna, ty då var man inte ofta "ute" och roade sig.

"Slå ihjäl tröll"

"Slå ihjäl tröll"

Man tog en hammare och höll stadigt i dess skaft. Detta sattes mot väggen nära golvet, och så skulle man krypa därunder. Det var inte många, som kunde det, men omöjligt var det inte, bara man kramade tuktigt om hammarskaftet, så att det inte kunde glida.

"Havrebokar"

Havrebokar.

Jag har hört nämnas, att en del skulle så säd, då ett visst träd slog ut. Detta stod då troligen på en berg-
häll, så att det slog ^{ut} en åtta fjorton dagar innan de andra träden. Sådana "avrebögar" (havrebokar) fanns litet varstans t.ex. i Sallerups "Prästaskog".

Linberedning

I min ungdom odlade man allmänt lin i varje gård, och då höll man brydestuorna i ordning gemensamt i de flesta byarna, ty man hade upplåtit mark såväl till dessa, som lertag, sandgrop osv.

Brydestuan

Då det var "lunt", grannt vä'r flyttade vi ut i det fria och bröto där. Brydestuan bestod av två delar, åtskilda av en bastant stenvägg med en liten dörr på. Det inre rummet var helt av sten med välvt stentak. Där inne var uppmurat en "puge" (ugn), och på långsidorna voro upplagda grova stänger ungefär ett par alnar från golvet. Detta var "torkan" och därutanför låg skjulet. Väggarna voro på långsidorna av uppstaplad sten, på framsidan låg en bjälke tvärsöver, så att man kunde gå därunder, och övre delen var betäckt med bräder, ibland med en lucka mitt på. Muren på denna sida gick bara ett stycke

så att en bred öppning bildades. Utanför var en flat sten och på denna sattes drickakruset eller vad man nu skulle ha att dricka ur.

Innan man kunde bryta, skulle brydestuan "het-
tas". Ett par timmar innan kväll togs pallstängerna ut och man eldade kvällen och hela natten med torv, knutor och grovt bränne, så att stuan skulle bli riktigt torr och varm. I början kunde stenvalvet bli alldeles vått, så att det droppade, men då man "kölnat" tillräckligt, så blev det åter torrt.

Brytning.

Pallstängerna lades nu på sin plats -tre-fyra stycken på var sida, så att en smal gång blev emellan dem- och evanpå sattes nu hören ända upp till valvet. Jordgolvet var rensopat både inne i torkan och i skjulet. En gammal gumma hade man vanligtvis att sköta om eldningen och uppassningen av hören, ty det var svårt att se efter det riktigt och tålde ständig tillsyn.

Gumman tog så en famn hör och kom ut till oss som skulle "krossa" dem. Vi fingo var sin handfull åt gången, och så skulle vi karlar grovbryta den. "Värnaboarna" fingo först och sedan vi efter. Då alla "krossarna" fått samlade hon upp resten, som hade spillts och gick med det

åter in i torkan, där det nu var riktigt hett - och mörkt, ty den lilla gluggen, som fanns högt uppe på ena kortsidan hade hon nu täppt till för att inte släppa ut värmen. Rök gjorde det också därinne, så man måste vara van för att kunna gå dit in.

Då vi brutit, gingo vi upp till flickorna - "sammanbindarna" - som skavade "skäven" av finare. Så bundo de det i buntar och slängde det i kroken. I själva hörnan var murat upp en upphöjning, och där la vi dom till en del. Utmed östra muren lavade de upp det, till det blev slut, då vi räknade i säckar och buro hem det. 20 händer var ett "tjuv" (tjog) och vi kunde bryta ända till 18 - 20 tjog. Ibland kunde vi krossa ända till 30 lav, men då blev vi olustiga, och då blev det inte mycket gjort. De odugliga "skäverna" skulle bäras upp på taket ovanpå torkan och ligga kvar där. Taket över skjulet var av halm (boss).

Då det sedan skulle "skättas" fingo kvinnorna hålla till godo i kostallet, där vi strödde litet skäv, som "skättefallet" fick falla på. Detta användes till grovt linne till torketrasor o.d.. Då det skättats skulle det "tas itu" i lockar" och sedan "häcklas". De äldre kvinnorna skulle liksom vända det och göra det finare igen. Sedan var det färdigt att spinna.

"skäkning!"

Brytning

Förr var framsidan på brydestuan gjord av underpålar (stakar) med "krattar" (raka ehestakar) flätade emellan och halmtak.

Utanför brydestuan på stenen skulle alla ölkrusen stå.

När de hunnit ungefär 20 "ömlav" kommo de med "meattansmad" bestående av : bröd, smör, ost och "syphen" samt brydeäpple. Det var ett gammalt bruk, att de skulle få "brydeäpple", och sådana köpte de i Hörby om de vöro aldrig så dyra (på Hörby stormarknad). Och det skulle varit en skam att komma med dåliga äpplen. När det kom "mög och skit" och damm i munnen, så tog man ett äpple, bet ett tag och "skjöljde" ner smörjan och så vandrade äpplet vidare.

Vart tionde omlav gick ölkruset omkring. Stundom måtte de hem på nytt igen efter mera, för det fick inte

Linbrytning.

saknas. Man skulle arbeta "som tusan hakar", och det ville till både färdighet och styrka, om man skulle kunna göra det ordentligt. Sen de avbrutit mitt på natten var det full måltid och gille.

P. Sällens Jk.

2423

*W. a.
17*

Juldocka.

Vid juletid brukade man kläda ut en docka av julahalm. Dockan sattes på golvet, och man lade sig själv på ryggen. Benen lyftes upp över huvudet, och man skulle söka taga dockan med benen och kasta de högt upp.

Juldocka.

Gillen

Vid julatiden var här ungdomsgille. Förr var här gott om ungdom 2,3,4 åboglyttar på varje ställe och så många tjänare. Hösthönderna skulle göra ungdomarnas julalekar vart tredje år. Det var fyra lekar en Annandag jul, en mellan jul och nyår, en nyårsdagen och en senare. Gillet började i kvällningen, och så var det spel och dans till 8 -9 på kvällen, då då de fick en smörmad av kavring. Kavringarna skuro^s itu med en tråd - mitt itu - en ostskiva och smör lades på, och så fingo pågarna en sup eller helst två. Så dansades och lektes till 3-4 tiden, då de åter fick en smör- eller flottamad och ett par supar, så ytterligare ett par tre danser och så gink var och en hem till sitt.

Julagille

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV19
2.

I fastan fick man inte hålla gillen. Stundom kunde pigorna Annandag påsk göra gille. De köpte i-hop och bjödo på mat och på morgonen efter mat och gröt. Varje piga fick med två-tre stop mjölk. De bjödo på smörgås, fläsk och brännvin. Här var ju bränneri nästan överallt då men allt skulle gå liksom i skyg, och jag kommer ihåg, hur jag flera gånger har hämtat brännvin i Frenninge.

Pigegille.

W. d.

Mickaeli skulle drängarna göra gillet. En a två "utombyare" kunde få vara med, men annars var det mest byalaget 10 - 12 av vardera slaget. Drängarna skulle betala och det gick i regel på 1,50 - 2,00 kr. pr man. Även då bjöd man på smörgädar med ost och brännvin, men sedan blev det modernt med romtoddyar.

Drängagille.

W. d.

2423 LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Pie
d. g.
20.

Nöjesplats

Om sommaren roade de sig i "Gungebacken"
Där hade de en stor slängunga, så att de kunde gunga
runt. Anders Jenssen kunde med ett par träskor på med
hankar över vristerna, stå på gungan och slå om en fem
sex gånger i ett sträck.

Nöjesplats

Bygge

Då de förr skulle bygga, samlade de ihop byns-
männen och en timmerman, som hade åtagit sig arbetet
fördelade det blande de samlade. Blev det uppehålls-
väder kunde man få rest på dagen, men ibland kunde det
"svartna" och så fick man vänta. En gång, då vi fått det
färdigt att resa, blev det åskväder. Släktingarna hade
kommit med "gillesmad" och "förning" hade vi tagit med,
ty det var ju vanligt, att då man rest skulle det bli
"resegille". Då kunde vi ju inte "resa" utan höllo gil-
let på lördagskvällen och reste först på söndagsmorgonen.
Det var en 50 alnar lång länga med $4\frac{1}{2}$ alnar långa stolpar.
och grovt timmer.

Den gången att eldsvåda gick, så var det omgiv-
ningen som körde allt till bygget. En man från Boarp var

Bygge

"Resegille"

borta på lantbruksmöte och viste upp sina hästar. Under tiden slog åskan ner och allt brändes upp. Då han skulle bygga, hämtade han grus härifrån och byarna körde allmänt till honom bara de sluppo köra till Ringsjön efter sand. Han fick det för 25 öre lasset eller för 25 kr. då han fick taga så mycket han behövde till bygget. Allt både timmer och grus körde de åt honom.

Sysselsättning vinterkvällarna.

Vintertid mörknar det ju fort, och i själva skymningen togo de sig gärna en timma fritt. De äldre kvinnorna, som hade pigor eller töser i köket, kunde taga sig en "morkessömn", medan de yngre roade "morkessömn" sig med "att getta (gissa) gåtor" o.d. Mellan fem och nio voro alla inomhus, utom då drängarna gingo ut och gav "nattfodret". Då hade de ~~bara~~ tranlampor av bleck. Det var en fot på med likasom en tut. Veken låg i foten och drogs upp i själva lampan. Denna skulle hänga nära kakelugnen på en "lampedalla" och däromkring sutto kvinnorna och spunno. Innan tranlamporna kommo till hade man "spingestickor", som sattes i järnklykor och därunder en skål vatten, där bränderna skulle falla ner. En fick hela tiden sitta och passa på och sätta dit nya stickor undan för undan. Vid nio tiden var det mestadels sängdags.

2423

Ac

24

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ostahus.

Förr förvarade man ostarna å särskilda "ostahus".
Dessa voro gjorda av spjälverk liksom ett litet hus och
hängdes upp ute på en vägg i en "smutt" (krok), för att
inte solen skulle torka och fördärva ostarna.

Östahus.

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1
Obif
25

Mjölakens beredning.

Här hos oss kärnade vi två gånger i veckan om sommaren och en gång om vintern. Min "kvinga" kunde samla ända till 2 kg. om dagen, så att hon kunde sälja 14 kg. var torsdag, då "smörkåringarna" kommo. Dessa körde sedan landvägen till Malmö och sålde smöret. Till att börja med hade vi "fättoppskärnor" och här var en snickare, som gjorde en sorts kärnor liknande en vagg. Denna kärna bestod av en avlång låda, med medar undertill på längden; på ena sidan ett handtag, så man kunde få den att vaggas. Överst på lådan var mittpå ett lock, som medelst en klinka kunde stängas och inuti stodo två ramar av träspolar mot vilka mjölken eller grädden skvalpade, så att det blev smör. på ett mejeri behövs 26 l. till 1 kg. smör men mor behövde minst 30 l, men så gjorde hon ost av "milken".

Kärning.

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

H. e.

26

Om hösten fick hon sätta mjölken åt sidan till natten. Hon kunde få två eller tre ostar om dagen vägande mellan två tre skålpund. Varje marknadstorsdag kunde hon sälja ost för c:a 20 - 25 kr., och det fick hon behålla och själv "resonera" med, hur hon ville. Då hon skulle osta värmda hon upp mjölken i en stor gryta, som stod på höga ben, sen fick jag lyfta den av och slå mjölken i en stor kopparkittel.

Ostning.

Skine
Första led
Ö. Sallerup s:m

Allygd. H. Richter
Br. 2423 Jäms Bengtson
7. 1844

U:l
27.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Virke

Förr foro vi upp till Göinge hd. och köpte virke. Ibland kommo göingarna till Hörby stormarknad och alltid till Kristianstad. I Göinge fanns flera sågverk, som drevs med vattenkraft. I Ö.Sallerup väster om kyrkan finns ännu ett sågverk, som förr hörde till "Bostället". Fur var dyrare än gran. Mot slutet gav vi 5 - 6kr. pr 100 tum. 6 alnabräder nu mest 1 tum tjocka. Till dörrar och möbler skulle bräderna va $1/8 - 1/4$ tum tj. Vi köpte i "tölter" (tolfter), tidigare 100 tum. Somliga kunde vara 6 - 10 tum och räknade vi ihop, tills det blev 100. - - Då vi själva skulle göra vid stockarna, skulle vi först "snora upp och kanthugga bräderna". Seden skulle sidan "axas", då de skulle användas till loft, sen "strygas" och "plöjas".

Virke till
snickeri.

2423

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVÖknamn från Bessinge

Bessman och Bocken

Svalan och Kocken

Stövert och Stöveln

Illen (Elden) och Vällingen,

Fifferström.

Öknamn